

Ú V O D

Otázky životní úrovně jsou stále aktuální tematikou ekonomů i sociologů. V poslední době se stává řada otázek týkajících se přímo i nepřímo životní úrovně předmětem všestranného a soustavného celostátního zkoumání. Při odhalování možností a podmínek využití působnosti zákona plánovitého rozvoje národního hospodářství se sledují nejen takové otázky, jako jsou kupř. podmínky neustálého růstu národního důchodu, ale také otázky vývoje struktury spotřeby obyvatel, tendence vývoje výstavby bytové a jiné. Jsou to nesporně problémy, které zajímají naše pracující stejně intenzivně jako otázky dalšího vývoje výstavby socialismu a komunismu v naší zemi. Nelze nevidět, že jsou to otázky, které s vývojem a upevňováním socialismu přímo souvisí.

Při všech rozbořech životní úrovně prováděných buržoazními ekonomy můžeme sledovat, že jejich rozbořory trpí povrchností. Nejdou zásadně do hloubky problematiky kapitalistického řádu a ignorují příčiny rozporů tohoto řádu. Ekonomové socialističtí, majíce na mysli zpravidla jistý úkol socialistické výstavby, spokojují se většinou s kvantitativní stránkou životní úrovně.

Proto jsem přistoupil k této nijak snadné problematice, nejen abych uspokojil vlastní zájem, nýbrž hlavně, abych touto prací přispěl vhodně celostátní výzkumné akci, jejímž cílem je zkoumání problémů životní úrovně z hlediska a potřeb socialistické společnosti a jejího dalšího vývoje do komunismu.

Na základě řady skutečností a jejich rozboru lze odhalit jisté zákonitosti růstu životní úrovně a z toho vyvodit úkoly státu a národního hospodářství. Kupř. rozbořem vývoje zaměstnanosti a rozvíjející se péče státu o výchovu dětí vůbec a dětí zaměstnaných žen zvláště lze činit jisté závěry pro výstavbu bytovou, o způsobu stravování apod. Socialistická společnost musí mít a také má jistý ideál a představu o dalším vývoji života rodiny, jejího bydení, stravování, výchově dětí; má jisté představy o novém, socialistickém člověku. K dosažení toho ideálu nutno vytvářet podmínky již dnes, abychom jednali na základě co nejdokonalejší znalosti působnosti zákonitostí, jakož i na základě dobrých znalostí dosavadního vývoje a současného stavu, a ekonomicky sledovali a podporovali vývoj vpřed.

Pro podrobný rozbor životní úrovně je vhodné volit prostředí úměrně geograficky i složením hospodářským, aby závěry zkoumání měly více méně platnost pro celek. Brněnský kraj splňuje požadované předpoklady. Je krajem průmyslovým se silnou složkou zemědělské výroby. Kdyby se provedl rozbor pouze jed-

noho okresu, byla by základna průzkumu příliš malá. Výsledky by měly význam jen lokální, a to ještě problematicky věrohodný. Při celostátním průměru zase zanikají některé zvláštnosti, mající však rozhodující nebo velmi významný podíl na vývoji výroby, úrovni a jakosti spotřeby apod.

Časově je nejvhodnější volit období až po roce 1953, kdy byly dotvářeny všechny předpoklady pro plné prosazování ekonomických zákonů socialismu, především pro plné rozvíjení působnosti zákona plánovitého rozvoje národního hospodářství. Pochopitelně u některých ukazatelů je nutné přihlédnout k delšímu časovému období, aby bylo možno správně vystihnout vývojové tendence.

Životní úroveň je kategorií politické ekonomie, svou dynamičností však zasahuje i do ideologické nadstavby. Složky životní úrovně patříci do filosofie, práva a politiky jsou předmětem zkoumání především těchto disciplin. Složky politické ekonomie — hmotná a kulturní úroveň v nejširším slova smyslu — budou předmětem našeho zkoumání.

Výhodou našeho zkoumání bude velké množství statistického a jiného materiálu. Vlastnímu rozboru předesílám teoretický rozbor pojmu životní úrovně; k tomu připojuji předpoklady a možnosti rozvoje jednotlivých složek životní úrovně za kapitalismu a za socialismu, jakož i zákonitosti jejího růstu. Jádrem práce je druhá kapitola, v níž provádím rozbor životní úrovně pomocí vybraných ukazatelů. Na to navazuje další kapitola, pojednávající o demografii. Ověřováním vybraných ukazatelů na základě celostátních údajů, které jsou dostupné, získávám současně podklady pro porovnávání s Brněnským krajem, abych na základě případných zjištěných odchylek a jejich příčin mohl konstatovat další zákonitosti vývoje životní úrovně. Připojení demografie, zvláště rozboru zdravotního stavu obyvatelstva, považuji za nezbytné, aby se ukázal pronikavý rozdíl mezi péčí socialistického státu o pracující a péčí o ně v dřívějších dobách, i když se zde budeme pohybovat na okraji předmětu politické ekonomie. Současně však vyplyne, jak mnoho záleží na výchově všeho obyvatelstva.

V závěrečné kapitole se pokouším na základě skutečností zjištěných při rozboru životní úrovně obyvatelstva Brněnského kraje o některé závěry. Půjde o závěry týkající se především zkoumaného kraje. Nicméně však zákonitosti projevující se zde platí všeobecně. Tím chci současně naznačit, že rozbor nemá pouze význam zachycení historie, protože dosavadní krajské zřízení zaniklo; ba spíš naopak. Při vytváření oblastí jako velkých ekonomických celků budou se zákonitosti rozvoje životní úrovně zjišťované v nynějším krajském měřítku projevovat daleko výrazněji.

Hlavním zdrojem výzkumu mi byl materiál všech vedoucích institucí kraje. Při třídění materiálu jsem zásadně prováděl konsultace s odpovědnými činiteli. Některé jevy nejsou osvětleny nebo statisticky prokázány tak, jak by si zaslouhovaly. Je to způsobeno hlavně tím, že metodika statistické práce se v posledních letech několikrát změnila, takže údaje, i když v jednotlivých letech velmi přesné, nejsou srovnatelné s dalšími nebo předcházejícími lety. Některé skutečnosti nebyly zjišťovány v dřívějších letech vůbec a jsou předmětem sledování teprve v posledních letech. Některé materiály a údaje perspektivního charakteru uvádím z pochopitelných důvodů jen v indexech, což je i přehlednější.

Statistického materiálu je značné množství a je upraven do větších nebo menších tabulek tak, aby co nejlépe vynikly jednotlivé pozorované jevy. Tabulky tvoří organický celek s vlastním textem. Velmi často statistické seskupení hovoří lépe než dlouhý slovní rozklad. Proto zpravidla slovní výklad je kratší. Někdy jen poukazují na nejdůležitější jevy uvedené ve statistice. To se zvláště týká sta-

statistických přehledů uvedených k placeným službám obyvatelstvu a k demografii.

Mohlo by se namítnout, že vynechávám mnoho velmi zajímavých, ba i důležitých ukazatelů; kupř. otázku pracovní doby a otázku využití volného času apod. Z rozboru těchto ukazatelů by nesporně vyvstala řada zajímavých, ba velmi důležitých problémů týkajících se vývojových tendencí života naší společnosti. To však nechť je předmětem samostatného zkoumání. Jde totiž o problémy, jež se vyvíjejí stejně ve všech částech země.

Obdobně je tomu s teoretickým rozbohem pojmu životní úrovně. Všimám si jen některých vědeckých pracovníků a jen některých jejich prací na úseku životní úrovně, tedy zdaleka ne všech. Myslím však, že pro můj teoretický rozbor to není nikterak na závadu. Připouštím však, že by nebylo nezajímavé a zbytečné provést vyčerpávající rozbor všech nejdůležitějších prací na toto téma.

Tato studie byla dokončena koncem roku 1959 jako dizertační práce. Je proto statisticky podchyceno hlavně období let 1954 až 1958. Při úpravě studie pro knižní vydání jsem doplnil některé materiály o statistiku za rok 1959. Přesto však řada údajů mezitím zastarala. V roce 1960 byla provedena územní reorganizace, při níž dosavadní Brněnský kraj byl věleněn spolu s dalším územím do Jihomoravského kraje. Pro plánovací účely byla však i skutečnost za rok 1959 zjišťována v krajském měřítku podle nové územní organizace. Proto statistické údaje z Brněnského kraje za rok 1959 uvádím jako „předběžné“.

V závěru považuji za správné uvést, že tato práce byla umožněna porozuměním a laskavostí odpovědných činitelů a pracovníků ŠÚP, Výzkumného ústavu národohospodářského plánování, SÚS a Státní knihovny společenských věd v Praze a hlavně porozuměním i pomocí pracovníků plánovacího, zemědělského a finančního odboru rady KNV a Krajské správy SÚS Brno.

Brno, 1960.

J. Š.